

De economie een jaar verder

De problemen rond de euro hebben het gebrek aan politieke moed blootgelegd. Een maatschappelijk debat over onze nationale beleidsruimte en de plaats van Nederland in Europa wordt niet gevoerd. Maatschappelijke cohesie vraagt om zo'n debat. Visie en moed zijn nodig voor een meer op de toekomst georiënteerd beleid.

Het schrijven van een kerstartikel mag geen routine worden. Het gevaar is dat je gaat klinken als een vastgelopen grammofoonplaat die telkens weer het zelfde deuntje speelt. Dit jaar is het risico hierop niet zo groot, en voor zover er wel enige herkenning zit in wat ik zal brengen, is daar alle reden voor. Het kabinet-Rutte is net aangetreden met een bezuinigingsopgaaf, maar zonder veel ambitie voor meer structurele maatregelen die voor de langere termijn belangrijk zijn. Hervormingen op de woningmarkt, de pensioenproblematiek of de werking van de arbeidsmarkt, juist ook voor oudere werknemers, zijn geen wezenlijk onderdeel van het kabinetsbeleid. En meer fundamenteel, de spanning die bestaat tussen globalisering en de ongrijpbaarheid van de wereldeconomie enerzijds en de maatschappelijke cohesie anderzijds wordt niet geadresseerd. De rol van Nederland in de wereldeconomie en de mogelijkheden om zelf als land grip te hebben op economische en maatschappelijke ontwikkelingen blijven hangen in het luchtledige. Geen wonder dat velen een unheimisch gevoel hebben. We zitten in een ongewis tijdperk. Zo is ook de euro, toch het grote Europese project van de afgelopen decennia, in zwaar weer gekomen. En ook hier hebben we weinig antwoorden. Wat moet Nederland met Europa? Waar begint en eindigt de nationale soevereiniteit? Mijn boodschap van vorig jaar was: Nederland heeft wel degelijk een eigen beleidsruimte ten aanzien van Europa, maar ook ten aanzien van de ongrijpbare globalisering in het algemeen (Boot, 2009). En om de sociale cohesie en het bindend vermogen in de samenleving te versterken moeten we hieraan invulling geven. Welke visie hebben we hierop? Hoe kunnen we in de beste traditie van Nederland als handelsland optimaal flexibel zijn en inspelen op kansen, en tegelijkertijd opkomen voor zwakkeren? Het is nodig hierop een visie te hebben en perspectief te bieden. Waarin gaan we maatschappelijk gezien investeren? Wat geven we prioriteit? Zijn er geen win-winsituaties mogelijk? Zo worden er gigantische bergen aan publieke middelen rondgepompt in het woningdossier die niet alleen kunnen worden

gebruikt voor een wezenlijke belastingverlaging maar ook ruimte zouden kunnen bieden voor extra investeringen in het onderwijs. Juist dit laatste zou van grote betekenis kunnen zijn voor de maatschappelijke cohesie.

Nederland heeft een bescheiden financieel probleem

Dit klinkt misschien bizar maar Nederland staat er boekhoudkundig gezien goed voor. De crisis heeft weliswaar een eenmalige sprong in de overheidsschuld veroorzaakt, maar met minder dan zeventig procent van het nationale inkomen is deze schuld behapbaar. Belangrijk hierbij is dat het structurele tekort op de overheidsrekening meevalt. De overheidsfinanciën zijn veel minder ver uit het lood geslagen dan weleens wordt beweerd. De kredietcrisis zelf veroorzaakt een tekort van een procent op jaarbasis en hogere rentelasten door de verhoging van de staatsschuld. Daarnaast is er een bescheiden bezuinigingsnoodzaak door een overschatting van het potentieel van de economie voor de crisis. Al met al een overzichtelijke structurele bezuinigingsopgaaf van zo'n twee procent van het nationaal inkomen. Vanuit een internationaal perspectief behoort Nederland tot de beste jongetjes van de klas. Hij is bereid te bezuinigen op basis van een zogenaamd houdbaarheidstekort. Dit is niet veel anders dan een rekensom die is gebaseerd op een berekening naar de toekomst. Een calculatie die ons nu aanzet tot bezuinigingen om al rekening te kunnen houden met een in de verre toekomst optredend tekort vanwege de veroudering van de bevolking. Dit is waarom het CPB kwam met een bezuinigingsopgave die meer dan het dubbele bedraagt van die twee procent, een slordige 29 miljard werd genoemd. Dit is een unicum in de wereld. Geen land slaagt erin bijna alle politieke partijen te laten accepteren dat nu al moet worden ingespeeld op iets wat pas over vijftien of twintig jaar realiteit wordt. Nederland doet dit wel, en op zich is dit lovenswaardig.

Ook vanuit een euro-perspectief staat Nederland er goed voor. Ons land kent hoge binnenlandse besparingen, en heeft daardoor een overschot op de lopende rekening. Met andere woorden, voor zover de Nederlandse overheid een tekort heeft, kan dit al jaren makkelijk binnenlands worden gefinancierd uit private besparingen. Niet voor niets is Nederland in de roerige tijden van de euro een soort *safe haven* voor beleggers, waarbij ik dan even aanneem dat de inmiddels gestabiliseerde problemen bij onze banken beheersbaar blijven. Dit laatste is een aanname. De

ARNOUD W.A. BOOT
Hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam

eurocrisis en wereldwijde onevenwichtigheden zijn niet bepaald voorbij; voor het bankwezen blijven het onzekere tijden.

Verdien capaciteit van Nederland in gevaar

De bedreiging voor Nederland kan dus niet komen van huidige boekhoudkundige tekorten, maar moet komen uit toekomstige ontwikkelingen die slecht voor Nederland uitvallen. Dit kunnen ontwikkelingen zijn die net als de kredietcrisis vooral van buiten op ons afkomen. Een doorwoekerende eurocrisis kan directe negatieve invloed hebben op de stabiliteit van ons bankwezen en zal hoe dan ook de groei van onze economie afremmen. De gevolgen hiervan voor onze welvaart kunnen op lange termijn aanzienlijk zijn. Gezien onze internationale verwevenheid kunnen we ons hieraan niet onttrekken en vanuit dit perspectief is het sturen op prudent financieel beleid geen overbodige luxe.

Waar het echter echt om gaat is de verdien capaciteit van de economie. Ons beleid moet inzetten op een versterking van het concurrentievermogen van de Nederlandse economie. Als deze in de toekomst dramatisch verslechtert dan kan Nederland een probleem krijgen. Of dat gebeurt, hangt af van onze bereidheid om structurele maatregelen te nemen die de verdien capaciteit van de Nederlandse economie naar de toekomst toe versterken. Dit behelst het beter functioneren van de arbeidsmarkt en woningmarkt, een oplossing voor de pensioenproblematiek, en ook investeringen in onderwijs en dus de kennis-economie. Inderdaad, al die zaken die het huidige kabinet grotendeels laat liggen.

Waar zit het kabinet-Rutte verkeerd?

In mijn artikel van afgelopen jaar "Structuur en cohesie na de financiële crisis" (Boot, 2009) roep ik op tot structuurversterkende maatregelen, met name op het gebied van participatie op de arbeidsmarkt en het losstrekken van de woningmarkt. Daarbij gaf ik aan dat het aanzienlijk verminderen van fiscale subsidies, en met name grote posten zoals de hypotheekrenteaftrek of de fiscale stimulering van pensioenspaarproducten, denk aan beleggingsverzekeringen die tegenwoordig beter bekend zijn als woekerpolissen, veel geld kan besparen zonder dat we er slechter van worden. Sterker nog, deze fiscale aftrek werkt verstorend, leidt tot verkwistend gedrag en dwingt ons de belastingtarieven hoog te houden om te compenseren voor de gemiste opbrengsten.

De essentie van het financiële verhaal is eenvoudig: internationale concurrentie zet een neerwaartse druk op de hoogte van belastingtarieven; uiteindelijk ook op die van de inkomstenbelasting. De enige manier om lagere tarieven te kunnen hebben zonder de noodzaak om te korten op essentiële publieke voorzieningen is door de grondslag van het belastingstelsel te verbreden. Dit betekent dat generieke

Een woningmarkt is toch geen markt als je die langs allerlei kanten subsidieert?

fiscale subsidies in de vorm van aftrekposten zo veel als mogelijk moeten verdwijnen. Hiermee kunnen de inkomsten op peil blijven, zelfs bij een verlaging van de belastingtarieven. Voor de economische dynamiek zijn lagere, en in ieder geval geen hogere, tarieven zeer effectief. Niemand zou dus tegen het verminderen van generieke aftrekposten mogen zijn, in ruil voor lagere belastingtarieven.

Dit is geen verhaal voor óf links óf rechts. Voor zover deze tweedeling er nog toe doet: het verhaal voor rechts moet zijn dat lagere belastingtarieven misschien wel het meest

effectieve instrument zijn om economische activiteit aan te wakkeren. Voor links weegt zwaarder het belang van rechtvaardigheid, cohesie en het kunnen ondersteunen van zwakkeren in de samenleving. Voor iedereen geldt dat de overheid meer dan ooit zal moeten investeren in kennis en onderwijs. Vanuit welke politieke achtergrond we het ook bekijken, alle richtingen wijzen op de noodzaak van een bredere grondslag om zodoende met lagere tarieven invulling te kunnen geven aan de economische dynamiek en middelen vrij te spelen voor cohesie en structuur-versterkend beleid.

Afgelopen jaar zijn we eigenlijk geen millimeter in deze richting opgeschoven. Wat is er goed en sociaal aan een huizenmarkt die geheel vastzit omdat huizenprijzen door onder meer de hypotheekrentesubsidies zijn opgeblazen waardoor de markt ontoegankelijk is geworden voor starters? En om de opblazende werking van de renteaftrek op de prijzen te niet te doen, moeten we ook nog eens hoge huursubsidies verlenen. En zo pompen we miljarden rond in de niet werkende huizenmarkt. En zit je in een zwaarbevochten huurhuis of tot je nek in de schulden van een woonhuis, dan ga je natuurlijk niet verhuizen, en zo zit de mobiliteit helemaal op slot, met dito negatieve uitstraling naar de arbeidsmarkt. De huizenmarkt gelooft niet meer in sprookjes. Zonder houdbare nieuwe spelregels naar de toekomst blijft deze in het slop. Maar wie gelooft nog wel in sprookjes? Eigenlijk niemand meer behalve ons minderheidskabinet.

Toch heeft het kabinet een valide visie

Het regeerakkoord-Rutte I heeft het over "een overheid die alleen dat doet wat ze moet doen, liefst zo dicht mogelijk bij de mensen" (Regeerakkoord, 2010). Rutte I heeft een herkenbare visie, de overheid moet kleiner om zo meer ruimte te geven voor het private initiatief. Dit is een legitiem uitgangspunt waar je het al dan niet, afhankelijk van je visie op de maatschappij, mee eens kunt zijn. De verdeling tussen privaat initiatief en overheid zal anders zijn als je meer vertrouwen hebt in de overheid en meer problemen ziet bij het privaat initiatief. In dat geval wil je misschien een grotere overheid. Dit zijn ideologische verschillen, en die vertalen zich in verschillende verdedigbare standpunten. Maar wat je wel mag verwachten is dat het beleid in het regeerakkoord overeenkomstig de uitgesproken visie is.

Een terugtrekkende overheid moet betekenen dat je paal en perk stelt aan verstorende generieke aftrekposten. Een woningmarkt is toch geen markt als je die langs allerlei kanten subsidieert? Hoe verenig je dat met het ruim baan geven aan het private initiatief? En door de gedoogconstructie met de PVV blijft het kabinet ook van de arbeidsmarkt af, ook een markt die door de overheid zwaar wordt beïnvloed. De uitdaging voor het kabinet is om een eigen logische conclusie te trekken: ruimte geven voor privaat initiatief gaat niet samen met het beschermen van bestaand overheidsbeleid als verworvenheid waar niet aangekomen mag worden.

Speelruimte van Nederland

Het is verbijsterend dat de afgelopen jaren geen inhoudelijk debat heeft plaatsgevonden over onze nationale beleidsruimte. Wat is de speelruimte die wij als Nederland hebben in een steeds meer geïntegreerde internationale economie? Welke aspecten van sociaal-economisch beleid zijn wij bereid af te staan aan Europa, en waar willen we in ieder geval zelf aan het stuur blijven zitten? Dit raakt het hart van ons lidmaatschap van de EU en alle gevoeligheden die daarmee samenhangen. Het versterken van sociale cohesie en het beheersbaar

maken van de ongrijpbaarheid van het steeds snellere en meer internationale economische gebeuren vraagt om nationale beleidsruimte. Er is geen excuus om geen debat te hebben. Buiten een SER-advies uit 2008 is het akelig stil gebleven (SER, 2008).

Voor zover er een debat is, is dit puur defensief. Als de EU probeert de speelruimte van onze woningcorporaties in te dammen dan is er even een debat. Of als de EU het Nederlands pensioensysteem in de wielen dreigt te rijden. De inmiddels losgebarsten onzekerheid rond de houdbaarheid van de eurozone heeft er een nieuwe dimensie aan toegevoegd. Het FNV trok in een schrijven van een paar weken geleden aan de Tweede Kamer prompt aan de bel omdat de EU, om macro-economische onevenwichtigheden tegen te gaan, bepaalde bevoegdheden naar zich toe zou willen trekken die indruisen tegen het primaat van lidstaten over het arbeidsvoorwaardenbeleid (FNV, 2010).

Een echt debat is voor meer dan één reden wenselijk. Betrokkenheid bij de EU moet hoog op de politieke agenda staan. Alleen discussiëren bij incidenten creëert een vijandige houding jegens de EU. Maar wat nog belangrijker is: duidelijk maken dat er wel degelijk aanzienlijke nationale beleidsruimte is, en deze juist invullen, biedt houvast. Tegelijkertijd kan een debat ons ook helpen om duidelijk te krijgen waar juist beleidsruimte moet worden ingeleverd, en voor welk doel. Doen we dat niet dan dreigt niet alleen vervreemding van de EU maar ook een veel te opportunistisch beleid. Zo is het voor mij nog steeds onbegrijpelijk dat Nederland in het voorjaar zo maar tegen stemde toen de vraag op tafel lag of de EU niet meer te zeggen moet krijgen over de soliditeit van nationale begrotingen. Is het niet belangrijk dat we, zeker als deelnemers aan de euro, beter inzicht hebben in elkaars begrotingen? En horen daar niet bepaalde *checks and balances* bij? Inderdaad, dit ligt allemaal heel gevoelig. We zullen komend jaar zien wat stabiliteit rond de euro van ons vraagt.

De uitdaging

De echte uitdaging is om het komende jaar het debat over de toekomst van Nederland aan te gaan. Dit betreft de invulling van de genoemde nationale beleidsruimte, onze plaats in Europa en de wereld, maar ook keuzes die de structuur van onze economie naar de toekomst kunnen versterken. En dit alles moet niet alleen gericht zijn op het vergroten van de verdien capaciteit van Nederland, en dus het concurrentievermogen van de economie, maar juist ook op het invulling geven aan maatschappelijke cohesie die niet alleen door de slepende financiële en eurocrisis is aangetast, maar vooral ook door de vluchtigheid en ongrijpbaarheid van de globalisering. Een werkelijk maatschappelijk debat is waar Nederland behoefte aan heeft. Hebben we de politieke leiders die het debat aan durven te gaan?

LITERATUUR

Boot, A. (2009) Structuur en cohesie na de financiële crisis.

ESB, 94(4575), 774-777.

FNV (2010) *Brief aan de Tweede Kamer inzake Europees economisch bestuur*, 24 november.

Kabinet Rutte I (2010) *Vrijheid en verantwoordelijkheid*, 30 september.

SER (2008) *Duurzame globalisering: een wereld te winnen*.

SER-Advies, 2008(6), 916